

**Ismertetések – Rezensionen – Reviews
Katsauksia – Рецензии**

Kissné Rusvai Julianna: Pápay József kéziratos debreceni hagyatéka

Tudásbázis és pedagógusképzés sorozat.

Élmény '94, Nyíregyháza 2010. 219 l.

ISBN 978-963-88052-9-4

A könyv a tartalomjegyzékkel indul, melyet az *Előszó* követ. Ebben a sorozat szerkesztője, Brezsnay László kifejti, hogy a *Tudásbázis és pedagógusképzés* sorozat célja a Nyíregyházi Főiskola Pedagógusképző Karán dolgozó munkatársak kvalifikációs, fokozatszerző munkáinak kiadása. Ennek keretében jelent meg Kissné Rusvai Julianna nyelvtudomány-történeti disszertációja, mely Pápay József debreceni professzor életét, munkásságát mutatja be, illetve a még fel nem dolgozott hagyatékkal foglalkozik.

A *Bevezetésben* (7–14) rövid, vázlatos formában megismerhetjük Pápay élettörténetének egy részét. Elsősorban az osztják gyűjtésekre, a Reguly-féle osztják hagyatéokra, a feldolgozott osztják szövegek kiadására, a témával kapcsolatos munkák felsorolására koncentrál a szerző. Megtudhatjuk továbbá azt is, mi történt Pápay hagyatékával 1931-ben bekövetkezett halálát követően.

Korábban probléma volt, hogy Pápay gyűjtései nem voltak szótárszerűen feldolgozva. Ma azonban mindez már elektronikus formában elérhető Kis Tamásnak köszönhetően (<http://mnytud.arts.klte.hu/papay>). Ugyanakkor megnehezíti a szövegek értelmezését, hogy hiányoznak a megértést megkönnyítő nyelvi és tárgyi magyarázatok, melyekkel például a Munkácsi-féle Vogul Népköltési Gyűjtemény első két kötetében találkozhatunk.

Történetek kísérletek a kéziratban maradt szövegek kiadására, ezeket is részletezi Rusvai (Reguly-könyvtár, Pápay-Bibliothek, Erdélyi István négy hőséneke, Bibliotheca Pápayensis). Felsorolja továbbá, kik, hogyan, milyen művekkel járultak hozzá Pápay debreceni hagyatékának megjelentetéséhez (Fazekas Jenő, A. Kövesi Magda, Csinády Gerő, A. Molnár Ferenc, Vértes Edit). Azonban – elsősorban Debrecenben keletkezett – naplói és kiterjedt levelezése is jelentős források, melyek tanulmányozást érdemelnek. Jelenleg a Református Kollégium Kézirattárában őrzik őket.

A *Bevezetés* végén Rusvai megfogalmazza a disszertációja célját: ismertetni kívánja Pápay debreceni munkáiból az eddig nem publikált nyelvészeti,

tudománytörténeti értékeket. Mindeközben kronologikus sorrendben mutatja be a dokumentumokat, majd azokat a dolgozatokat, írásokat sorolja fel, amelyek publikálását fontosnak tartja a finnugor nyelvészet, a néprajz és a tudománytörténet szempontjából. Végül pedig köszönetnyilvánítással zárul ez a rész.

A következő nagy témakör az *Életrajzi tudománytörténeti vonatkozások* (15–112). Ezen belül a szerző részletesen bemutatja Pápay gyermekkorát és a diákéveket (15–18), a III. Zichy-expedíciót (19–54), Pápay oroszországi kutatóútját (54–73), a nyelvész életét 1899 és 1908 között (73–77), majd a debreceni időszakot, amikor egyetemi professzorként tevékenykedett (78–93), tanítványait (Sarkadi Nagy János, Janó István, Bartha Károly, Debreczeni Ferenc, Fazekas Jenő, Papp István stb.) (94–103), kapcsolatait finn tudósokkal (Karjalainen, Sirelius, Heikel, Kannisto, Setälä, Ojansuu) (104–112). Egy rendkívül vonzó egyéniségű tanár képe rajzolódik ki előttünk Pápay személyében. Tanítványai szerették, tisztelték, szívesen látogatták előadásait, ő pedig mindvégig egyengette útjukat, biztatta, segítette őket.

A szerző ebben a részben rendkívül részletesen mutatja be Pápay életét, munkáit, személyiségét, kapcsolatait másokkal, így még közelebb kerülhetünk a nyelvészhez, és eddig talán ismeretlen adatokat is megtudhatunk róla. Ugyanakkor olykor túlságosan is részletezőnek hat a leírás: például Pápay számtan, német, latin, francia gimnáziumi füzetének fennmaradása, azok kronologikus sorrendben történő felsorolása (15–18) nem annyira számottevő a nyelvész osztják hagyatékával kapcsolatban.

A Zichy Jenő szponzorálta III. ázsiai expedíció felelevenítésén belül szól a szerző az út előzményeiről, eseményeiről, Pápay helyzetéről, szerepéről, társaival való kapcsolatáról, a tudósok közti, illetve a tudósok és Zichy gróf közötti ellentétek okairól és következményeiről. Olvashatunk arról is, mennyi nélkülözés, aggodalom, vita előzte meg az indulást. Mindehhez Rusvai a nyelvész naplóit, levelezéseit használja fel forrásként. Az út jelentősége, hogy Pápaynak osztják környezetben sikerült megfejtenie Reguly hőseinek, továbbá maga is értékes népköltészeti, néprajzi anyagot gyűjtött, megalapozva ezzel későbbi tudományos hírnevét.

Megkönnyíti az olvasó dolgát, hogy Rusvai lefordítja a finn idézeteket (például 41–42), ugyanígy az orosz citátumokat is (190). Ennek fényében következetlennek tűnik, hogy a német idézetek mellett nem szerepel fordítás (44). Talán jobb lenne, ha egységesen, mindenhol megjelenne magyar fordítás az eredeti szövegek mellett.

Nagyon hasznos résznek tartom az 52. oldalon szereplő térképet a III. Zichy-expedíció útvonaláról, továbbá az 53–54. oldalon található vázlatos, idő-

rendbe szedett összefoglalást Pápay utazásának főbb állomásairól. A térkép által kézzelfoghatóvá válik, merre is jártak a kutatók.

A következő nagy fejezet címe: *Publikálatlan nyelvészeti, néprajzi és irodalmi írások a Pápay-hagyatékban* (113–183). A *Megjegyzésekkel* kezdődik (113–117), majd az *Északi osztják szójegyzék* következik (118–139). Az anyag Pápay szemináriumaihoz, előadásaihoz használt jegyzetekben maradt fenn. A nyelvész tervezte egy északi osztják nyelvtan és szójegyzék kiadását, melyek megkönnyítették volna az osztják szövegek értelmezését. Sajnos azonban ezek élete folyamán nem jelentek meg.

Az egyik fennmaradt kézírata nyelvtant, hét osztják szöveget, illetve hozzájuk tartozó szójegyzéket is tartalmazott. Rusvai elsőként azonosította a szövegeket, szögletes zárójelben pótolta a címeket, utalt a szövegek lelőhelyére is, és közölte saját kiegészítéseit is. A szövegek megértését szójegyzék könnyíti meg. Pápay nem ábécésorrendben, hanem előfordulásuk szerint adja meg a szavakat, jelezve azt is, ha az osztják és a magyar elem közös eredetű. Továbbá a jövevényszavak lehetséges származását is mutatja.

Rusvai pótolja a *fog* és az *ajtó* főnevek hiányzó etimológiáját, melyeket valószínűleg maga Pápay is közölt volna a végső változatban Szinnyi *Magyar nyelvhasználat* című munkájának ismeretében. A szerző Pápay kéziratát követve tizenkilenc oldalas szójegyzéket közöl, minden egyes mesecímet feltüntet, megjelenési helyükkel, évükkel kiegészítve.

Ezután az *Északi osztják nyelvtan* következik (140–154). A fennmaradt anyag szerint Pápay tizenegy részt dolgozott ki. A hiányzó címeket Rusvai pótolta, összefoglaló nevet adva az egyes részeknek (1. Az osztjákok lakhelye, életmódjuk; 2. Kutatásuk története; 3. Az északi osztják nyelv hangrendszer; 4. Az esetrendszer és használata; 5. Névmások; 6. Határozószók; 7. Birtokos ragozás; 8. Számnevek; 9. Határozók; 10. Igeragozás; 11. Ige- és névszóképzés). Rusvai bemutatja, mit tartalmaznak az egyes témakörök.

Az *Adalékok az osztják hónapnevekhez* (154–166) című részből többek között kiderül, hogy az obi-ugorok tizenhárom hónapnevet használtak, hiszen a hold változását figyelték az idő múlásának mérésekor, a megnevezések pedig a környezeti jelenségekre, illetve az adott időszakhoz fűződő tevékenységekre utalnak, például: 12. *aj kër t.* 'kis fagyhó' (155). Pápay osztják anyaggyűjtése során naplójába vogulul és osztjákul is feljegyezte a hónapneveket, magyar fordítással látva el őket. Rusvai megtalálta ezt a jegyzetet a hagyatékban. Disszertációjában osztjákul közli a hónapneveket, magyar fordítással együtt, majd részletesen jellemzi őket, feldolgozva más nyelvészek osztják hónapnevekről írott elemzéseit is (Csepregi, Schiefner, Hunfalvy stb.).

Rusvai Pápay hagyatékából közli még *Bartyenyev-Roszljakov Obdorszki nyelvtanát* (166–171), melyről Pápay szibériai tartózkodása alatt készített másolatot, illetve saját jegyzeteivel látta el; *Az osztjások névadásáról* szóló részt (172); a nyelvész jegyzeteit Reguly egyik hősnéjéhez (*Obdorszki ének*, 173–175); Pápay emlékbeszédét Budenz József tiszteletére (176–179); *Simonyi Zsigmond emlékezete* című munkáját (180–182) és a *Feljegyzések Bogáti Fazakas Miklós zsoltárfordításairól* című jegyzetét (182–183). Bogáti 16. századi költő-teológus volt. A *Jancsó-kódex* nagy részét az ő zsoltárfordításai teszik ki. Pápay tanulmányozta ezt a kódexet és Bogáti életét is. A befejezetlenül maradt tanulmányról nem tudhatjuk, mi lehetett vele a nyelvész célja, de ez is mutatja, hogy gyakran foglalkozott irodalmi kérdésekkel is.

A disszertációban a *Kitekintés* következik (185–193). Rusvai megfogalmazza, hogy Pápay debreceni hagyatékának feldolgozása, bemutatása volt a célja, nem nyelvészeti munkásságának értékelése. Mindezzel árnyaltabb képet kíván adni Pápay tudományos jelentőségéről. Furcsának tartom, hogy ez a rész hosszan taglalja Pápay hangjelölési rendszerét, és az ezt ért kritikákat. Talán érdemes lett volna részletesebben, külön részben foglalkozni ezzel a témával, nem csupán belekapni a dolgot legvégén. A könyvet végül a *Névmutató* (195–201), a *Szakirodalom* (203–217) és a *Rövidítések jegyzéke* (219) zárja.

Összefoglalva elmondható, hogy a mű igen részletes, gazdag képet nyújt Pápay életéről és debreceni hagyatékáról. Rengeteg utánajárást, kutatómunkát igényelt ennek a disszertációnak a megírása. Ez a mű mindenképp gazdagítja a Pápayról szóló írások körét, és érdemes elolvasni a nyelvész iránt érdeklődőknek. Szerkezetében a hangsúly kissé eltolódik, részletesebb az életrajz és az expedíció bemutatása, mint az osztják hagyatéké, és mindez talán ellentmond a célnak. Tény azonban, hogy a naplóbejegyzésekkel tarkított életrajzi leírás igazán élvezhető, izgalmas. Az olvasó például eltűnődhet azon, hogyan érezhette magát Pápay jegyese, miközben párja az osztjákokhoz igyekezett, hiszen a nyelvész minden érzelme, célja, szomorúsága vagy épp fellelkesültsége kiérződik másokhoz írt leveleiből, naplójából. Mindenképp nagyon értékes része ez a dolgozatnak. Nyelvészeti szempontból a második rész nyelvtana és szójegyzéke, a szövegközlések szintén az obi-ugor nyelveket kutatók hasznára válnak.

Mindenkinek ajánlom ezt a könyvet, aki érdeklődik az osztják nyelv, illetve Pápay József élete, személyisége, munkássága iránt.

ENDRESZ BRIGITTA